№ 1 ipc

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Ynk
T

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ.

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ.

(Думки й уваги з приводу укр. мілїтарного руху.)

ВІДЕНЬ 1915.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.
З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЬЦГАВЗЕНА У ВІДНІ.

2 экз
т

БИБЛИОТЕКА
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ
АКАДЕМИИ

49285

I. Початки стрілецького руху і його значіннє.

Стрілецько-мілїтарний рух серед українського народа починаєть ся з вибухом балканської війни. Коли на балканськім півострові розшалїла воєнна заверуха і коли здавало ся, що ся заверуха може що хвиля довести до европейського конфлїкту, а зокрема до війни між Рóсією і Австрією — українська суспільність почала готовити ся до того, щоб у майбутній війні проти царату не бути пасивною, несвідомою своїх цїлей та завдань масою, але щоби з своєї сторони виступити чинно та оружно проти найбільшого свого ворога, найзавзятїйшого свого гнобителя.

Централї українських ґімнастичних товариств у Львові заходять ся зараз-же творити стрілецькі товариства, чи то в лонї істнуючих ґімнастичних товариств, чи то як окремі товариства. Але як з одного боку галицькі власти роблять тим заходам упертi перешкоди, так з другого — се треба з жалем ствердити — полїтичні сфери української суспільности ставлять ся цїлком байдуже до сього нового в народї руху і не дають йому з своєї сторони нїякої підмоги. Ся байдужість проявляла ся переважно цїлковитим легковаженнєм стрілецького руху, а подекуди вироджувала ся навіть у насмішки та зле укривану ворожість.

Становище самої української суспільности до стрілецько-мілїтарного руху було аж до вибуху теперішної европейської війни подїлене і то дуже нерівномірно!

На загал більше прихильно ставили ся низші верстви української суспільности, себто ремісничі, робітничі та селянські круги. Так звана інтелїґенція розпадала ся в оцїнцї згаданого руху на два далеко нерівні табори. Старше поколїннє не могло нїяким чином погодити ся з сею новою ідеєю. Не можна ди-

1*

вувати ся сій появі. Часи воєнної боротьби українського народу за свої права на волю і незалежність так давно минули! Хмельницький, Мазепа й инші провідники оружної боротьби за державну незалежність України — так далекі часово від сучасної хвилї, що наша суспільність може лише так покликувати ся на них, як покликують ся на пожовклі старі документи, може пишати ся ними, як пишаєть ся нащадок гербом своїх предків, але не спроможна анї відчувати їх усїми фібрами душі, анї переживати їх так щиро і гаряче, як переживаєть ся се, що не тільки примістило ся десь у комірках мозку, але що кружляє ще в крови, що атакує нерви.

Яке величезне значіннє має тут часове віддаленнє, з якою силою впливає воно на психольогію народу, доказує найкраще порівнаннє межи польською і українською суспільністю, зглядно межи польськими і українськими змаганнями до державної самостійности та межи відношеннєм польської і української суспільности до питання оружної боротьби за державну самостійність.

Нїкому не прийде в голову перечити, що між ірредентою польською і українською є кольосальні ріжниці. Звичайно привикли у нас пояснювати сї ріжниці чисто ідеольогічними моментами. В кождій розмові на сю тему послугують ся оклепаними арґументами: мовляв, у Поляків уся майже поезія просякнута ірредентистичними думками, у них на сю тему цїла маса полїтичних творів та дрібних розвідок, цїлі стоси ґазетних статей, цїлі фіри брошур і т. д. Одним словом, зводить ся все до пропаґанди, до аґітації. Говорить ся, що польська суспільність виховуєть ся пляново в напрямі змагань до самостійности, і тому вихованню, тій пропаґандї приписуєть ся настрій польської суспільности і те, що вона, мовляв, уся пересякнута ірредентистичними ідеями.

При тій оцїнці забуваєть ся одначе, що все те, чим пояснюєть ся звичайно поширенне ірредентистичних змагань серед Поляків — в ґрунтї річи нїчого не вияснює, бо все те не є причиною, а наслїдком, не є корінем, але так само зверхнїм проявом, що має десь ґлибше своє жерело. Значить ся і лї-

тература і аґітація і всякого рода пропаґанда ідеї незалежности — се все тільки наслїдок певного глибше сягаючого психічного стану польської суспільности. Шукаючи властивої причини сеї появи — мусимо знову сконстатувати, що ся причина лежить в значній части по за межами тих звичайних причин, які, як звісно, впливають на ідеольоґію певних націй, чи лише кругів нації, її суспільних кляс.

Звісно, що суспільно-полїтичні ідеї випливають з матеріяльних обставин, серед яких доводить ся жити певній нації, чи там певним клясам тої самої нації. Слїдом за тим полїтичні кличі певних суспільних ґруп ідуть по лїнії їхніх економічних інтересів, полїтичні кличі нації ідуть знову по лінії інтересів тих кляс, які в данім моментї панують, верховодять і суть репрезентативними клясами серед своєї нації.

Сучасні ірредентистичні змагання серед Поляків не дуже то сходять ся з лїнією економічних інтересів тієї кляси, що під сю пору являєть ся пануючою клясою в польськім народї, що перед сучасністю репрезентує польську націю. Маю на думцї інтереси польського міщанства, інтереси польської індустрії. Розмірно високо розвинена індустрія в польськім Королївстві, а таксамо зроджуюча ся індустрія західної Галичини — з природи сучасної економічної конфіґурації Европи мусить шукати для себе поля на сходї Европи. Тому в інтересї польського міщанства лежить, аби Польща не була віддїлена нїяким кордоном від сходу. Се становище польського міщанства намагають ся польські самостійницькі ідеольоґи поборювати арґументами, буцїм то відповідна цлова полїтика та міждержавні цлові договори майбутної Польщі з східними сусїдами — булиб в станї забезпечити польській індустрії такі самі користи, які малаби вона, колиби не дїлив її нїякий кордон від східної Европи. Сим способом польські самостійники ослаблюють значно арґументи противників, черпані зі сфери економічних інтересів польської індустрії, але крім того за державною самостійностю польського народа, а передусїм за відірваннєм Польщі від Росії, промовляють дуже переконуючо чисто полїтичні та культурні згляди.

Сї власне згляди рішили про становище польської соціялїстичної партії в Росії та польської соціялдемократії в Австрії до питання про державну самостійність Польщі. Загалом щиродемократичні польські партії, які інтереси як найширшої полїтичної свободи та нездержуваного рукою наїздника повного розвою національної культури ставлять вище від фінансових зисків промислових підприємців, — обстоюють мимо всього твердо і рішучо домаганнє державної самостійности Польщі.

Іхнї позитивні арґументи чисто полїтичної натури і все те, що говорить ся про свобідний розвій національної культури, справдї не дасть ся нїчим захитати і тут власне мають усї русофільські партії серед Поляків дуже твердий оріх до згризення.

Що торкаєть ся економічних інтересів польського промислу, то, так сказать, офіціяльні його представники в Королївстві та полїтичні ідеольоґи сих сфер, в першім ряді вшехполяки, крушать копіє в інтересї т. зв. „славянської орієнтації“ польської полїтики, розуміють не за-для симпатії до славянства, а просто тому, що арґументи самостійників про користи цлових договорів не переконують їх.

Ми не хочемо входити в критичну оцїнку отсих двох противних напрямків польської полїтики. Се все справи дуже важні і складні, яких розгляд вимагав би окремої студії. Мусимо одначе вже тут сконстатувати, що чисто полїтичні та культурні згляди, на які покликують ся польські самостійники в оборонї ірредентистичних змагань, є безумовно слушні; також в арґументах з поля суспільної економії та цлової полїтики є дещо слушности, але неможна забувати, що цлового договору не установляє сама держава для себе, лише заключає його дорогою торгів з сусїдньою державою, тимто корисність такого договору для даної держави завсїди залежить від згоди співдоговорюючої сусїди, а цлова війна може навіть допровадити до економічної руїни слабшу сторону. Дорогою цлової реторзії може сильнїйша сусїдка зробити полїтичну незалежність слабшої сусїдки майже ілюзоричною. Правда, що і внутрі одної і тої самої держави можна через відповідну тарифову полї-

тику супроти якогось краю чи провінції осягнути менш-більш ті самі результати, що дорогою цлової політики супроти окремої держави. Знаємо навіть з болючої практики, що саме сю систему пристосовує Росія супроти України, аби не допустити до розвою української промисловости і аби російський промисл і російське рільництво протеґувати поперед українського. Отсе все питання не політичних кордонів, але питання політичної сили нації. Коли якась нація належить до якоїсь спільної держави і має відповідну силу — то не допустить, щоби проти неї і на її шкоду дана держава вела тарифову політику, так само коли якась нація зорґанізована в окрему державу і має відповідну силу — то не допустить, аби проти неї і на її шкоду сусїдка провадила цлову політику. Сї отже арґументи так само добрі як за, так і проти державної самостійности Польщі.

Але противники самостійности Польщі опирають ся у своїй арґументації на обставинах ґеоґрафічно-політичних. На їхній погляд етноґрафічна Польща — рішучо за-мала територія, надто територія чисто континентальна, бо від Балтику відпирає її Нїмеччина, не може отже польському міщанству давати надто рожевих гороскопів, коли з усїх боків буде замкнена кордонами. Дехто з ірредентистичних польських ідеольоґів хоче вилабудати ся з сього при помочи ягайлонської ідеї: відбудування Польщі в ягайлонських межах, де кому знов усміхаєть ся ідея якоїсь нової унії з Україною. Все се разом взяте доказує, що самі економічні інтереси польського народа, а передусїм такі-ж інтереси верховодячої нині міщанської кляси цїлком не пособляють розростови і популяризації ідеї самостійности Польщі, отже й не можуть бути причиною змагання Поляків до державної самостійности і боротьби за сю самостійність і самі про себе не були би в стані викликати такий сильний мілїтарний рух серед Поляків.

На основі дотепер сказаного мусимо отже глядїти за чимсь третїм, що вияснило б нам наше питанне, чому ідея оружної боротьби така популярна серед Поляків, чому мілїтарний рух захопив такі широкі круги польської суспільности.

Сила, живучість і популярність ідеї, запал польської суспільности до оружної боротьби за самостійність Польщі дасть ся виясннти і оправдати, узгляднюючи навіть чисто політичні та культурні інтереси, тільки при помочи певних законів природи. Коли є неоспоримою природничою правдою, що з кровю батька переходять на сина певні тїлесні і психічні прикмети раси, то з кровю, котра обризкувала шаблї і баґнети росийського війська, з кровю, з котрою мішало ся олово росийських куль, мусїло перейти на синів воєнне завзяттє, жадоба кривавої розправи. Майже нема польської родини, в котрій не було б жовнїрів з 31 і 63 року. Боротьба за самостійність Польщі — се для польської суспільности не спомини, не традиції записані на пожовклих від старости документах, — але щось таке близьке і безпосередне, що зачіпає родинні почування. Нинїшне поколїннє Поляків на власні очи бачило ще майже свіжі рани на живім тїлї батьків і дядьків своїх. Кілько з нинїшних польських леґіоністів, бувши малими хлопчиками, бавило ся зброєю, вищербленою на кістках росийських жовнїрів, кілько разом з молоком матери ссало її гіркі сльози, якими оплакувала втрату мужа, батька чи брата, що поляг у кривавій сїчи з Москалями! Тая кров і тії сльози, тії рани і калїцтва найблизших осіб — се ті безпосередні чинники, що сливе фізично впливали і впливають на сучасне поколїннє Поляків. Вони зродили ідеї, вони дали напрям думцї, проявили себе з елєментарною, майже несвідомою силою. Передусїм на тій основі, а не на основі льоґічних розумовань, чи памятевих споминів виросла польська ірредентистична література, пішла пропаґанда боротьби за самостійність Польщі. Тут не ідея, що зродила ся в умах мислителїв, була доцїльно пропаґована і педаґоґічно впоювана в молодші поколїння і не політичні міркування, з розумовою оцїнкою всїх моментів за і проти, дали як вислїд, як політичну програму самостійність Польщі і оружну боротьбу за неї — а просто почування, що зачіпали нерви, шукали собі вислову недавно ще в письменстві, а тепер у чинній оружній боротьбі. На розріст і популяризацію ідеї оружної боротьби серед Поляків мали чималий вплив ще й инші складові чинники поль-

ської національної психіки. Вкажу тут на світогляд шляхотчини. Серед польської шляхти вдержала ся живо певного роду лицарськість, именно тая, котрої атрібут: з оружєм в руцї ставати до бою. Польська демократія підлягла дуже світоглядови шляхти загалом, а в сім випадку навіть свідомо відкликуєть ся до шляхоцьких традицій.

Усього того як раз не доставало українській суспільности. Часи, коли українська кров проливала ся за волю України, такі далекі, що теперішне поколінне знає про них лише з книжок. Сучасне поколіннє треба би було щойно доцільною роботою виховати до того, щоби з оружєм в руках могло стати до воєнної боротьби за волю України.

Сама ідея державної самостійности України — се у нас Українців плід політично-економічних розважувань, льогічний висновок цїлого ряду економічних, суспільних і політичних тез. Цїлком противно маєть ся річ у Поляків. Польська ірредента черпає свою живучість передусїм з недавної минувшини державного істнования Польщі. Змаганнє до відбудованя Польщі опираєть ся на свіжих непередавнених історичних правах. На сих основах будовано і удержувано змаганнє до відбудови Польщі. Ідею державної самостійности України пропаґувало ся серед нашої суспільности передусїм тим способом, що наводило ся цїлий ряд арґументів, зачерпнених з обсягу ґеоґрафії, ґеольоґії, суспільної економії, а в кінцї політичної структури Европи. Отсе була основа, на якій в кінцевих роках XIX століття виростала і поширювала ся ідея державної самостійности України.

Пригадати годить ся, який шум викликала поява брошури „Революційної Української Партії“ (Р. У. П) під наголовком „Самостійна Україна“ саме серед тих кругів української суспільности, котрі були рішучими приклонниками ідеї державної самостійности України, але у котрих матірю сеї ідеї були власне міркування висше вичислених категорій. Тим часом згадана брошура підходила до того ж самого питання з цїлком иньшого боку, именно з історичного боку, покликуючи ся на непередавнені історичні права України до самостійности і відгребуючи призабуті традиції.

Таке ставленнє питання викликало, і се треба підчеркнути, навіть в кругах переконаних „самостійників“ опозицію, що проявила ся також в лїтературі, именно статями та рецензіями у наскрізь самостійницькім орґані української молодїжи „Молода Україна“. Ся обставина доказує між иньшим, як ґрунтовно ріжнить ся змаганнє до державної самостійности серед Поляків від такого ж самого змагання серед Українців.

Само собою розумієть ся, що така основна ріжниця в понятю і в ґенезї ідеї мусить дуже сильно відбити ся і на тім, як дана суспільність ставить ся до боротьби за сю ідею.

Коли сама ідея являєть ся випливом наскрізь новітніх, зачерпнених з модерної науки арґументів — то і модерні суспільно-полїтичні аксіоми та кличі, що підходять під збірну і загально приняту назву поступового суспільно-полїтичного світогляду, мусять мати далеко лекший приступ і далеко сильнїйший вплив на вибір способів боротьби за сю ідею, нїж історичні традиції, а навіть нїж сучасні поняття про боротьбу і про полагоджуваннє конфлїктів на воєнній дорозї.

Віддїлена таким далеким часом від тої доби, коли український нарід брав участь у війні в імя своїх власних ідеалів, теперішня українська суспільність піддала ся несвідомо впливам пацифістичних ідей. Скріпленню впливів пацифістичної пропаґанди пособляли серед української суспільности в значній мірі також антимілїтаристичні ідеї.

Загалом треба сказати, що певне помішаннє двох зовсїм ріжних ідей, именно ідеї пацифістів та ідеї антимілїтаристів, дасть ся помітити не тільки серед української суспільности, але навіть в широких сферах европейського населення загалом, именно в тих сферах, до яких дійшли ідеї антимілїтаризму яко інтеґральна часть демократичного світогляду. Завдяки сьому навіть члени революційних партій були подекуди рівночасно проповідниками пацифістичних ідей!

Розумієть ся, що таке помішаннє двох ріжних ідей могло наступити лише дякуючи зовсїм поверховному та формалїстичному способови думання. Хто під впливом самого звука слова тратив вгляд в суть поняття, у того мілїтаризм і мілїтарний

рух зливали ся у одно. А тим часом мілїтаризм се лише певна система мілїтарного руху. Система повязана тїсно з теперішним устроєм держав, що випливає з сучасного капіталїстичного ладу. Противенство до мілїтаризму — се не пацифізм, але инша система мілїтарного руху, приміром народня мілїція. Панцифізм перечить всьому: мілїтаризмови, народній мілїції, а навіть революції. Пацифізм носить в собі зародки і суспільного і національно-полїтичного квієтизму. У своїй найдальше доведеній консеквенції санкціонує певний суспільний лад і певні державно-полїтичні уґрупования, за-для зміни котрих оружна боротьба являєть ся конечним і необхідним засобом.

Усї тії ясні правди попали серед української суспільности у занедбанє. Не було у нас анї одної серіозної спроби теоретично їх розглянути. Цїлі поколїння нашої молодїжи виховували ся в такім туманнім помішанню згаданих двох ріжних ідей — а се довело до того, що на мілїтарний рух серед Поляків з нашого боку задивляли ся з насмішкою „ідейної“ вищости та „проґрамової“ непорочности. Довело се до того, що коли у нас проявили ся початки мілїтарного руху, — то заходи сї попали на цїлком непідготований, а навіть ворожий ґрунт. І треба було щойно вибуху війни, треба цїлого скомплікованого апарату ріжнородних впливів, щоб становище української суспільности до мілїтарного руху змінило ся. Вправдї ся зміна була більше формальна, бо до сутевої зміни так нагло і в такім короткім часї не могло дійти. Але сам фактъ зміни становища, фактъ виставленя полку Українських Сїчових Стрільців, мусить мати дуже далеко йдучі і глибоко в душу народа сягаючі наслїдки.

Говорить ся тепер у нас про переоцїнку цїнностей іменно у відношенню до мілїтарного питання, яка мала зайти у цїлій нашій суспільности. Ся характеристика не зовсїм вірна. Переоцїнювати цїнности можна лише тодї, коли сї цїнности загалом були і займали якесь місце в думках суспільности. Висловлюючи ся конкретно — у нас можна би говорити про переоцїнку, якби ми були передтим проґрамові пацифісти, а тепер стали прихильниками війни, або з антимілїтаристів перемінили ся у мілїтаристичну суспільність.

Тимчасом програмового пацифізму у нас нема і не було. Становище величезної більшости суспільности до сього рода питань було нїяке. Цїла ся категорія дуже важних питань була нашій суспільности цїлком чужа і далека. Говорило ся вправдї нераз в рїжних торжественних промовах, що наша свобода може бути здобута лише „кровю і залїзом“, фраза ся бувала дуже гучно оплескувана — але на тім і кінець. Нїхто не розбирав сих питань теоретично, нїхто не тягнув практичних висновків. Головна причина сьому не теоретично відємне відношенне до сеї справи — а якась чисто фізична далекість. У нас завмер інстинкт воєнної боротьби за свої права, завмер через атрофію треваючу століття.

Що до антимілїтаризму — то програмово і послїдовно визнавали його лише соціял-демократи, а так від більшого свята також радикали. Але соціял-демократи свого становища не змінили. Досить вказати на рїжницю між антимілїтаризмом і пацифізмом, досить пригадати, що соц.-демократія все була і є не тільки за оружною боротьбою в оборонї полїтичної свободи, коли та являєть ся загроженою, але навіть за оружною боротьбою за свободу, коли обставини так складають ся, що оружною боротьбою можна добути свободу.

Вслїд за тим факт, що українські соціялдемократи приняли живу участь в орґанїзації українських добровольцїв до війни проти Росії, випливає якраз з програмового становища соціялдемократії і до мілїтаризму і до війни.

Адже нїхто не скаже, що орґанїзованнє українських сїчових стрільцїв се абдикація перед системою мілїтаризму — якраз противно є се реалїзованнє системи народньої мілїції, а всїм повинно бути звісно, що власне соціялдемократія домагаєть ся заступлення сталого війська народньою мілїцією.

Соціялдемократія не була нїколи проти кождої і всякої війни, лише проти війни певної категорії. Коли якась війна — як теперішня проти Росії — має принести висвободженнє народнїх мас з полїтичного ярма, має дати волю поневоленим народам — то проти такої війни не може бути ані один щирий соціялдемократ. До боротьби проти царату, ворога волї, по-

ступу і світла, до боротьби проти „тюрми народів“ — повинні стати всї, хто може оружно бороти ся.

Правда, соціялдемократи є за удержанєм мира, але не мира за всяку ціну. Коли б приміром ціною мира мало бути те, що Галичина мала б відпасти від конституційної Австрії, а підпасти під руку росийського царя — анї один український соціялдемократ такої ціни за мир не заплатив би.

І ще одно мусить бути тут сказане: доки істнують клясові противенства, не може бути мира, бо клясові противенства мусять довести до революційної боротьби, до висвободженя поневоленої кляси. Доки істнують пануючі і поневолені народи — не може бути мира, бо кождий нарід має право самостійно і незалежно порядкувати своїми справами, а коли инакше не йде — оружною боротьбою добути собі те право.

Ось такий більше-менше був стан української суспільности в Галичинї, коли схочемо оцінити його зі становища збірної психольогії та політичних програм, під пору вибуху сучасної війни.

Війна поставила всї ті питання рубом, приневолила ними заняти ся і розігнала той мрачний туман, в якім наша суспільність куняла. Спричинила не переоцінку — але виясненє.

Не було часу на теоретичне розбиранє питань, на вияснюванє дорогою дискусій — вияснено їх практичним вчинком: виставленєм корпусу наших добровольців. І власне виставленє корпусу „Українських Січових Стрільців“, участь того корпусу в оружній боротьбі проти Росії має для нас кольосальне значінє. Про значінє У. С. С. для українського народа говорить ся богато, але на жаль досить плитко. Підносить ся іменно одну сторону сеї справи, а то, що участь У. С. С. у боротьбі проти Росії, а в союзі з середньо-европейськими державами, означила ясно наше становище у сучасній війні і розбила в пух мистецькі брехнї придумані і поширені на се, щоби нас в Австрії погубити. Ваги сеї справи не перечу, але для нас яко нації далеко важнїйша та обставина, що у кривавій грі, у якій рішаєть ся доля народів Европи, ми беремо активну участь не як орудде в чужих руках, але самі як

народ даємо вислів своїй волі бути самостійним і незалежним народом; перехиляємо ва́жку судьби у той бік, з котрого сподіємо ся для себе красшої будучности. Робимо сю роботу не з якоїсь вірности, або вдячности, але з власного розуміння нашого національного інтересу. І важна тут ся однозгідність політичної думки цїлої української суспільности в Австрії, той одностайний похід цїлої суспільности до ясно визначеної цїлї.

Передусїм ідея нашої державної самостійности, про котру ми на довгі часи були призабули, котру ми в останній добі нашого політичного життя вправдї знову воскресили, але лише в сфері теоретичних ідеалів і душевних бажань, стає для нас тепер цїлю, за для якої йдуть наші добровольцї у бій. Виразумована ідея всякає в кров народу, стає невіддїльним складником народнього орґанїзму, природною частиною його душі.

Кров, пролита на полї бою добровільно і за ясноосвідомлену цїль, підносить нашу суспільність з тих низин, де невольник хилить ся під ногами свого пана і в покорі приймає удари, — до тих вершин, де свідома свого достоїнства і змагаюча до своєї мети суспільність стає до отвертої боротьби проти того, хто неволить її.

З тою хвилею, коли тисячі галицьких Українців зголосили ся добровольцями до боротьби на житте і смерть за визволенне України, ввійшла нова душа в тїло нашого народа! Злетїли з нас кайдани, правда не тії, які силою факту, що над українським народом панує наїздник, вяжуть свободу наших рухів, але ті далеко гірші, тяжші і соромнїйші кайдани, про котрі сказав Франко: „але ум мій є раб і душа моя раб“. Жертва крови і життя принесена Українськими Сїчовими Стрільцями — відроджує нас, дає нам силу, дає благородність нашим змаганням, віру в самих себе, пошану у посторонних.

Які нї були б реальні зміни, котрі сучасна війна нам принесе, для психольоґії нашого народу зостанеть ся назавжди значінне епохального внутрішнього перевороту. Підєм поваги для самих себе яко народу, що з власної волї кладе житте і проливає свою кров, щоби здїйснити свою збірну постанову,

— зостанеть ся, як би там ні було, скарбом нашої національної псіхи, скарбом, якого ніякий ворог нам не забере, скарбом, що на вік зостанеть ся гордощами і життєвою іскрою для сучасних і грядучих поколінь! Своїми добровольцями український нарід доказав, що його ідея політичної незалежности — се не якась високопарна фраза, але клич, що сягає у глибину народніх мас і є вже досить сильний до того, щоби тії маси двигнути у вир оружної боротьби.

В серпні 1914 року скінчив ся період української історії, якого початком був упадок останнього народнього повстання, невдача останньої спроби узискати незалежність. Леґіон Українських Сїчових Стрільців уводить нас в нову епоху. На аренї европейських подій перестаємо бути пасивною силою, якої рухами кермує чужа рука. Відзискуємо назад нашу колишню активність і самі собі визначуємо шлях. Стаємо чинником, що має власну волю і змагає до власної цїли.

Через леґіон Українських Сїчових Стрільців, що у сучасній европейській війні бере активну участь і під нашим національним стягом веде криваву боротьбу проти найбільшого нашого ворога входимо поміж воюючі европейські народи на рівних обовязках і рівних правах. Історична судьба звела нашу участь в европейській війні до одного леґіону — але хоча той леґіон не богато може вплинути на вислїд війни, то всеж-таки він буде нашою леґітимацією там і тоді, коли і де лїквідуватиметь ся сучасну війну.

Ми віримо, що сучасна европейська війна принесе визволеннє українському народови, а почуваємо, що визволеннє се окуплюємо власною нашою кровю і життєм найкращих наших людей. Ся власне обставина, що таке почуттє в нас родить ся, і що родить ся на твердій основі фактів, дає нам друге почуттє — почуттє, що ми народ, який не тільки має свою минувшину, але народ, що має волю бути народом і має силу бути народом.

Факт участи Українських Сїчових Стрільців у війні мусить мати великий вплив і на відносини других народів та держав супроти українського народу. Наш леґіон добровольців є для

кождого доказом, що український народ потрапить за свої права стати до оружного бою, що не зрезиґнував зі своїх прав до незалежного істнования, що готов здійсненнє сих прав силою переперти.

З сею обставиною мусїтиме числити ся кождий, хто прийде у сяку чи таку стрічу з українським народом.

І коли до вибуху сучасної війни могло декому здавати ся, що довголїтне ярмо поневолило на вік цїлий український народ і що народ сей став нездатний реаґувати навіть на найтяжші кривди, то сей погляд мусить тепер перейти до історії. Цїлий світ, близші чи дальші сусїди, мусять числити ся з тим, що дякуючи европейській війні український народ виступив на арену, сказав, чого хоче і до чого стремить, і з тої арени незаспокоєний у своїх полїтичних змаганнях не дасть себе ані усунути, ані силою струтити: місця свого на нїй боронитиме кровю і залїзом!

II. Історичний розвій стрілецької ідеї та її поширеннє серед української суспільности.

Перших завязків мілїтарного руху серед української суспільности в Галичинї належить шукати в історії розвою ґімнастично-пожарних товариств „Сїчи“. Не хочу тим сказати, буцїм творець тих товариств Др. Кирило Трильовський мав свідомий замір розбудити серед української суспільности мілїтарний рух уже тодї, коли перед пятнадцяти лїтами укладав перший статут ґімнастично-пожарного товариства „Сїч“. Навпаки, здаєть ся менї, що не відступлю нї на ступінь від історичної правди, коли сконстатую, що ідея мілїтарного руху була тодї творцям „Сїчей“ далека і чужа. Не можна одначе перечити, що сї ґімнастично-пожарні товариства мали у своїм помислї два моменти, котрі з часом мусїли довести до того, що ідея створити українську національну мілїцію, коли не зродила ся під впливом сих власне моментів, то в кождім разї сї моменти підготовили ґрунт на приняттє такої ідеї і промостили їй шлях до умів та сердець української суспільности.

Сї моменти, то передусїм сама назва „Сїч“, котра кождому хоч сяк-так з рідною історією обзнайомленому Українцеви нагадувала нашу давню військову орґанїзацію, а дальше принятте пожарними „Сїчами“ назв старшини запорозького козацтва: „отаман“, „осаул“, „кошовий“, „курінний“, спонукувала мимохіть до тягнення паралєлї, до переводження анальоґій, до приноровлювання і зближування сучасних „Сїчей“ до славної запорозької Сїчи.

Отсе власне мусїло мати великий вплив на психольоґію українського мужицтва, котре справдї з щирим запалом горнуло ся до „Сїчей“, і на українську шкільну молодїж, котра у сїчовім руху відгравала визначну ролю.

Таким отже робом „Сїчи“, хоча не були ані мілїтарними, ані стрілецькими орґанїзаціями, то всеж-таки створили основу, на котрій український мілїтарний рух міг оперти ся, а надто витворили атмосферу пригожу для розвою сього руху.

Також і другим нашим ґімнастично-пожарним орґанїзаціям — „Соколам“ не можна під сим оглядом відмовити всякого значіння. І в сокільських орґанїзаціях найшов собі український мілїтарний рух до певного ступня підготований ґрунт, одначе підготованнє се було більш односторонне, бо давало лише фізичну справність, витревалість, відпорність і орґанїзаційні осередки, але не давало всїх тих психічних предиспозицій для мілїтарної орґанїзації, які витворювали в душах своїх членів „Сїчи“ завдяки власне згаданому вище навязанню до нашої військової минувшини.

Коли підчас балканської війни повстала серед галицьких Українців ясно сформулована думка започаткувати український мілїтарний рух, то думка ся мусїла шукати нової орґанїзаційної форми, бо істнуючі орґанїзації — ані „Соколи“, ані „Сїчи“ — не могли уняти сього руху в своїх рамах. Так приступлено до творення стрілецьких товариств. Сї стрілецькі товариства мали би за задачу приучувати своїх членів воєнного ремесла і таким способом творити завязок української збройної сили, української національної мілїції.

Серед української суспільности в Галичині, а передусім серед поступових її кругів, котрі обстоювали становище, що бути за самостійністю України — значить в догідну пору почати оружний бій за тую ж самостійність, було переконанне, що така догідна пора настане, коли прийде до воєнної розправи межи Росією й Австро-Угорщиною. Власне в часі балканської воєнної заверухи здавало ся, що війна між Росією й Австро-Угорщиною висить на волосочку — і тому переконані і послїдовні українські самостійницькі партії в Галичині стали енергічно заходити ся коло положення основ українському мілїтарному рухови. Але і по закінченню бальканської війни прозорливі полїтики мусїли чейже добачати, що воєнне полагодженне конфліктів між Австро-Угорщиною й Росією дізнало лише проволоки. Вслїд за тим треба було і українському народови робити дальше свої приготовання до війни.

Ось таке міждержавне положенне і такі полїтичні міркування дали товчок до основування українських стрілецьких товариств.

Треба тут за-для історичної вірности ще і те признати, що на народини і поширенне стрілецької ідеї серед української суспільности польський стрілецький рух мав чималий вплив. Орґанїзованнем польського стрілецтва в Галичині займала ся під тую пору передусім польська соціяльно-демократична партія і ся обставина спопуляризувала та виробила право горожанства стрілецькій ідеї серед низин галицької суспільности, серед робітництва та ремісництва, одним словом серед мас працюючого люду по містах і селах. З польської суспільности стрілецький рух перейшов на українські робочі маси і тому довело ся передусім тим двом українським полїтичним партіям заняти ся стрілецьким рухом, котрі серед українських робочих мас полїтично працюють, отже соціяльно-демократичній і радикальній партії.

Вже в часї балканської війни почали члени соціял-демократичної і радикальної партії робити заходи, щоб ідею сотворення українських стрілецьких товариств перевести в дїло і за-для того випрацьовано кілька статутів українських стрілецьких товариств, але галицьке правительство відкидало по-

слїдовно один статут по другім і взагалї старало ся по своїм силам і найлїпшій волї припинити і цїлком задавити стрілецький рух серед галицьких Українців.

Щойно по довгих заходах, які протягли ся цїлих два роки, і щойно дякуючи посольській інтервенції Дра К. Трильовського у віденськім правительстві — діждав ся кінець-кінців статут товариства під назвою „Українські сїчові стрільцї“ того, що галицьке намісництво приняло його до відома, а вслїд за тим основано у Львові перше українське лєґальне стрілецьке товариство.

Рівнобіжно з тими заходами двох названих українських полїтичних партій, але зовсїм незалежно від них, українська академічна молодїж також заходила ся коло створення українського стрілецького товариства. Зі сторони академічної молодї випрацьовано і предложено правительству окремі начерки статутів, але анї один з них не діждав ся затвердження. Мимо того стрілецький рух розвивав ся гарно і сильно в кругах академічної української молодїжи у Львові: йшли безперестану стрілецькі вправи гуртка молодї, а надто теоретичним поширюваннєм та дискутованнєм стрілецьких справ займав ся окремий орґан „Відгуки“, видаваний заходом та силами академічної молодї.

Побіч того ґімнастичне товариство „Сокіл“ у Львові, яке находило ся в руках українських націонал-демократів, створило у себе стрілецьку секцію та в рамах своїх статутів провадило, що правда на невелику скалю — стрілецькі вправи.

Лїтом 1913 року прийшло до злуки межи гуртом стрільцїв з академічної молодїжи, а межи „Українськими сїчовими стрільцями“, себто академічна молодь вступила громадно в статутарне товариство „Українські сїчові стрільцї у Львові“.

III. Твореннє полків Українських сїчових стрільцїв і їхня верховна управа.

З вибухом теперішньої европейської війни, себто в липнї 1914 злучились ся всї дотепер окремо працюючі стрілецькі това-

2*

риства і стрілецькі секції ґімнастичних товариств в одно: створили орґанїзацію „Українських сїчових стрільців“, а до проводу сїй орґанїзації покликано т. зв. „Українську Боєву Управу.“ Склад „Української Боєвої Управи“ був від самого початку мішаний: військово-цивільний, бо до У. Б. У. увійшли передусїм відпоручники отсих стрілецьких, зглядно ґімнастичних товариств: „Українські сїчові стрільцї у Львові“, „Краєвий український сїчовий союз“ і „Сокіл у Львові“, а крім того, кілька резервових офіцирів австрийської армії Українців. Цивільна секція У. Б. У. мала займати ся орґанїзацією українського стрілецтва в Галичинї, вербунком добровольців, збиранням фондів на сю ціль, достарченнєм мундурів, обуви, біля і т. п., приміщенням та харчованнєм звербованих добровольців у Львові і на провінції і т. д.; військова секція У. Б. У. мала заняти ся військовим виобразованнєм, воєнним підготованнєм та проводом полків „Українських сїчових стрільців“.

Під полїтичним оглядом підпадає ціла стрілецька орґанїзація українських добровольців з „Українською боєвою управою“ на чолї під протекторат і начальну полїтичну керму „Української головної Ради“. Для пояснення скажу, що „Головна українська Рада“ повстала у Львові в хвилї вибуху европейської війни, як найвисша і начальна полїтична орґанїзація цїлої української суспільности в Галичинї. Основано її дня 2. серпня 1914 у Львові сим способом, що три головні українські полїтичні партії Галичини, а саме націонал-демократична, радикальна і соціял-демократична, делеґували зі своїх партійних зарядів до „Головної української Ради“ по 4 членів, а надто національним демократам признано звиш того на самім початку двох членів, а опісля ще третього, для ведення спеціяльних аґенд, іменно: каси, секретаріяту і преси, так що національні демократи одержали в Г. У. Р. сїм місць. Президію Г. У. Р. творять: два національні демократи яко голова і секретар, один соціял-демократ і один радикал яко заступники голови.

В склад Г. У. Р. увійшли на самім початку, себто в серпнї також два представники „Союза визволення України“ з дорадним голосом.

В перших днях серпня видала У. Г. Р. перший свій універсал до українського народу в Галичині з виясненнєм політичної ситуації, з заявою, яке становище займає український нарід Галичини у сучаснім воєннім конфліктї, з зазивом до творення полків українських добровольців, до вербования воїнів під стяг „Українських січових стрільців".

Г. У. Р. проголосила у згаданім маніфестї, що ідеалом і ціллю політичних змагань українського народа є самостійна Україна, що у сучаснім воєннім конфліктї між Австро-Угорщиною і Німеччиною з одної сторони, а тридержавним порозуміннєм з другої — український народ Галичини стоїть по сторонї Австро-Угорщини і Німеччини, що до боротьби проти найтяжшого ворога України, царської Росії, український народ висилає полки Українських січових стрільців!

Рівночасно з відозвою Г. У. Р. вислала У. Б. У. до всїх повітових орґанізаційних центрів своїх „вербункових комісарів", які мали розвести аґітацію за „Українськими січовими стрільцями" і на місцях потворити окремі комітети за-для ведення вербунку і орґанізації українських добровольців.

Успіхи сеї прискореної та енерґічної роботи були відразу величні! Протягом півтора тижня ціла східна Галичина була засіяна повітовими та місцевими комітетами для орґанізації „українського війська". Зголошення в ряди українських добровольців напливали несчисленними масами. Одушевленнє серед народу, що може йти до боротьби за волю України під українським стягом, було величезне! Треба тямити, що вербунок до Українських січових стрільців відбував ся вже по переведенню військової мобілїзації. Всї, кого держава покликала до воєнної служби, були вже під оружєм.

І варто було бачити тії українські мами, тії наші хлопські жінки, котрі перед кількома днями пращали своїх старших синів, виправляючи їх „на службу цїсареви", а кілька днів пізнїйше в якімсь небувалім підйомі духа, в якімсь нечувано торжественнім настрою — віддавали свого молодшого сина, нераз остатного, „на службу своєму народови", на бій за „волю України!" ... Перед одним нашим вербунковим комісарем стає

поважний наш хлоп. Волосє снїгом припорошене, чоло поране журбою, на руках мозолї довголїтньої працї. Праворуч і лїворуч два хлопцї 17 і 18 лїтні. „Пане, комісарю! каже — а голос звучить твердо як сталь. Я маю пять синів, три вже у війську, а я, старий, і отсї два парубчаки голосимо ся до українських стрільців. Дома най самі баби собі радять. Прийміть нас всїх трьох разом. Нехай і ми поможемо нашому народови добувати волю“ ... Подібних випадків було богато, богато!

Загалом треба ствердити, що серед мас українського народа в Галичинї ідея створити українське військо і вислати його до боротьби проти Росії — стала відразу популярною, пробиваючи ся до найдальших закутин нашого краю, до найнизших верств нашого народа. Мірилом сеї популярности сього загального захоплення, в першій мірі живий і численний наплив добровольців, а дальше широка і загальна жертвенність суспільности на стрілецькі цїли. Матеріяльні жертви почали напливати скорше, ніж У. Б. У. уважала за вказане видати відповідні зазиви і поучення. Треба при сім піднести ту обставину, що жертви складали передусїм низші і менше заможні верстви народу! На прокормленнє добровольців звозили наші селяне фірами з сїл даром всяку поживу. Цїлі склади ріжного полотна назбирали ся дорогою жертв. Жінки і дївчата з міської інтелїґенції варили звербованим добровольцям на вільнім полю у великих казанах обіди, нераз серед дощу і хлянавки, обкурені димом, що годї було розпізнати їх. І у кождого був дивний запал, нечувана енергія, святе почутте, що робить для себе, для свого народа!...

В другій половинї серпня число зголошених добровольців сягало трийцяти тисяч. Розуміють ся, що скупі грошеві засоби, якими розпоряджувала У. Б. У., не могли в нїякім разї вистати, щоб усїх зголошених як слїд уоружити та зодягти.

Австрийське правительство зложило заяву, що перший полк українських сїчових стрільців може найбільше числити 5000 людей і на тільки жовнірів обіцяло достарчити мундурів, зброї і т. п. Супроти того У. Б. У. була вже відразу приневолена число добровольців обмежити до 5000. Цїлу масу до-

бровольців не тільки зголошених, але таких, що вже були в рядах У. С. С., треба було по неволї завертати домів... Нагадали ся нам давні події з козацьким реєстром... Історія, коли не повторюєть ся, то все таки подібні обставини заходять часто! І ми мусїли переходити такі переживання, які колись в минувшинї переходили наші предки...

Зреєстровані до 5000 У. С. С. мали бути розміщені тим способом, що дві тисячі мало стояти у Львові, дві в Станиславові, а одна в Стрию. Тимчасом стало ся, що усї У. С. С. мусїли збирати ся в Стрию і то вже 29. серпня 1914.

При самім кінцї серпня опустили Львів У. С. С., а з ним військова часть У. Б. У. і перенесли ся до Стрия. Дня 30. серпня в неділю відбула цивільна секція У. Б. У. останнє засїданнє у Львові, на якім ухвалено У. Б. У. перенести до Стрия. В понеділок 31. серпня наступила евакуація Львова...

В Стрию спав на У. С. С. новий удар: реєстр обмежено знов! Як колись ставлено домаганнє, аби був кождий „козак з козаків", аби не допускати припливу демосу до козацтва — так тепер порішено задержати інтелїґентну молодіж, а добровольців з мужицтва поставлено по-за реєстром... Кілька тисяч молодих, здорових і охочих йти у бій проти Росії Українців мусїли кинути прапор українського стрілецтва. Треба було бачити їхнїй запал до боротьби за волю народа! Треба високо цїнити їхню готовість усе віддати за Україну! „Дайте нам лише зброю і кулї, дайте змогу боротьби з ворогами!" не говорили, а благали сї молоді хлопцї Боєву Управу. Але Боєва Управа стояла безсильна і безпомічна і з пекучим болем розпуки дивила ся на гірке розчаруванє тисячів молодих, огненних, геройських сердець!...

Обмежені до одного полку, Українські сїчові стрільцї зложили для 3. вересня 1914 в Стрию на площі для військових вправ за містом жовнїрську присягу, дня 4. вересня виїхали зі Стрия, дня 5. вересня переїхали границю Галичини і опинили ся в північній Угорщинї. Тут приміщено їх на квартирах в двох українських селах Страбічево і Горонда, чотирнайцять кільометрів від міста Мукачева.

Під тую пору переживало українське січове стрілецтво безперечно найтяжші хвилї. Вже сам факт, що лютий ворог заляв дикою навалою рідну країну, мусїв великим болем сповняти душу кождого Українця, в додатку до того реєстр, брак зброї, брак одягів і т. п., і дивний холод, що віяв з усїх міродатних місць — усе це разом мов скеля давило серця нашої молодїжи, що з таким геройським поривом пішла за покликом свого народа!

IV. Українські січові стрільці на полї бою.

На щастє не було коли над тяжкою долею довго застановляти ся і біль допускати до серця. В кілька днїв по приїздї на Угорщину відходить на поле бою перша сотня сотника Дїдушка, відтак друга сотника Семанюка, вкінцї 30 вересня йде у бій решта Українських стрільцїв — зостаєть ся тільки кадра, ранені і хорі. Іде наше стрілецтво боронити наших Карпат від московського заливу, не допускати, щоби росийський трибарвний прапор замаяв на шпилях наших гір. І боронить наших гір наше стрілецтво з такою хоробрістю, завзяттєм, витревалістю — що зараз у перших стрічах з ворогом вибиваєть ся на перше місце, зєднує собі повне признаннє начальства, любов усїх співвоїнів, симпатію населення та публичної опінії.

Від тої пори аж досї стоять Українські січові стрільцї в лїнії огня, зводять бої з московським військом. Не минали їх ворожі кулї, не щадила і недуга, змаргали ся молоді сили у тяжкій службі, але всїх кріпило переконаннє, що борять ся за святу справу, що ведуть боротьбу проти смертельного ворога України!

Все одно, де і коли задаєш рану свому ворогови! Річ в тім, аби ослабити його, аби розбити несчисленні полчища московські. Для всїх ясно, що щойно на руїнах царської Росії виросте свобода України і відсї береть ся у У. С. С. сила, завзяттє, витревалість!...

Вмисне не хочу входити в подробиці, поминаю богато ріжних питань, які перебіг цілої справи У. С. С., іхньої орґанізації, ужиття в полї бою, вишколення і т. п., насував і насуває. Не треба входити в бічні улички, щоби не збити ся з головного шляху. А головний наш шлях, простий і ясний — проти Росії! За волю України! Кого здиблемо по дорозї, що йде в тім самім напрямі: проти Росії — той мимо всього наш союзник, той мимо всього наш приятель і разом з ним ми підемо, щоби повалити найтяжшого нашого ворога!

Перший активний виступ українського стрілецтва на полї огня припадає на першу половину вересня. Зараз перша огненна проба принесла Українським сїчовим стрільцям добру славу. Показало ся, що наші стрільцї визначають ся щирим запалом, великою відвагою та цїнною розвагою — прикметами, що характеризують доброго жовнїра. Коли з початку військові сфери з певним лехковаженнєм відносили ся до корпусу зложеного не з фахових жовнїрів, але добровольцїв, то виступи стрільців в боях зараз же приневолили тії ж сфери звернути бачнїйшу увагу на наших стрільців. Приглянувши ся з близька нашому корпусови, військові круги рішили — як слїд розумній господарности — використати тії саме прикмети наших стрільців, якими вони передусїм визначають ся. Мова про інтелїґенцію. Є дуже важна галузь воєнної служби, котра з природи річи вимагає інтелїґенції та орієнтаційного змислу — се розвідна служба. Розвідати ся про все, що має значінне для воєнних операцій, як слїд спостеретти, спостережене оцїнити, зібраний матеріял добре і точно зреляцюнувати, до того треба не тільки відваги, зручности, доброго ока, але і значного вишколення в думанню та робленню висновків. Завдяки вищому шкільному образованню — Українські сїчові стрільцї мають усї дані до повнення як раз сеї служби.

На війнї нема безпечної служби — кождий вояк мусить бути відважний і все готовий до боротьби, але є роди служби, що дають поле ініціятиві, певного рода самостійній підприємчивости і такою передусїм є служба патруль, розвідна служба. Коли лежить ся в окопах і стріляєть ся, коли на знак чи роз-

каз ідеть ся до штурму — то вся така робота прибирає почасти характер махінальности, — розвідна служба має богато помисловости, богато пригод, певний поетичний чар.

Великим скарбом, що на війні може мати неоцінену вартість, є довіре і привязанне населення до оперуючої армії. Коли між армією і населеннєм є лучність і приязність, то особливо розвідникови — удають ся чуда! А наші стрільці окружені просто любовною атмосферою зі сторони населення.

В таких відносинах війна перестає бути виключно оперованнєм армії — а зміняєть ся у однозгідну кооперацію і війск і населення.

V. Орґанїзація і склад Українських сїчових стрільцїв. Участь жіноцтва. Майбутнї задачі.

Військова орґанїзація Українських сїчових стрільцїв переведена точно по взірцям орґанїзації австрийської армії. На самім початку творення українського корпусу добровольцїв придїлений був в характері орґанїзатора та інструктора для „Українських сїчових стрільцїв“ обершт австрийської армії п. Моліk. В історії корпусу „Українських сїчових стрільцїв“ він відіграв передусїм ролю посередника в усїх справах межи корпусом стрільцїв, а військовими властями львівської корпусної команди. Самим зорґанїзованнєм нашого корпусу займала ся від самого початку в першім ступнї „Українська Боєва Управа“, а з її рамени підчинені її орґани, як асентеруикові комісії, вербункові комісарі, що обїздили край та закликали до вступання в ряди сїчових стрільцїв, і місцеві стрілецькі команди, що були потворені по всїх головнїйших містах Галичини. Дуже богато праці в се дїло вложила місцева стрілецька команда у Львові, що стояла під проводом Дра Старосольського, в якій від самого початку енерґічно працювала пна Олена Степанівна, що пізнїйше в рядах сїчових стрільцїв пішла на поле бою і дослужила ся степеня кадета.

На чолї українського корпусу добровольцїв поставила Головна Українська Рада відразу п. Михайла Галущинського

резервового офіцира австрийської армії і директора української приватної ґімназії в Рогатинї. Знаючи заслуги сього чоловіка коло створення рогатинської ґімназії і оцїнюючи високо його орґанїзаційний талан, патріотичний спосіб думання та батьківську любов до молодїжи, інтересовані круги української суспільности були в праві привязувати великі надії до того факту, що на чолї корпусу українських добровольців стане якраз він. Покликаний Головною Українською Радою на команданта українських добровольців п. Галущинський стояв вже в полї, в бойовій лїнії австрийської армії і на час, поки він не зістане придїлений до сїчових стрільців, начальником нашого корпусу установила була Головна Українська Рада п. Теодора Рожанковського, радника суду і соймового посла, який дотепер є заступником начального команданта.

Старшина сїчових стрільців уложена анальоґічно до офіцирської старшини в австрийської армії. На чолї полку стоїть полковник, що відповідає ц. к. оберштови, на чолї баталїонів, які у нас називають ся куринями, стоять куринні отамани, що знову відповідають ц. к. майорам, на чолї компанїй, по нашому сотнї, стоять сотники, а під ними субальтерні офіцири: старший четар і четар. Окреме розпорядженнє ц. к. мінїстерства для краєвої оборони управильнює відносини стрілецьких офіцирів до офіцирів ц. і к. армії сим способом, що офіцир ц. і к. армії́тої самої ранґи, що стрілецький, йде перед стрілецьким офіциром в почестях і правах, а при стрічі стрілецького віддїлу з віддїлом ц. і к. армії і при співдїланню начальну команду обіймає все ц. і к. офіцир.

Офіцири українського корпусу стрільців — се в переважній части резервові офіцири австрийської армії, отже випосажені у потрібне теоретичне і практичне військове образованнє. Є одначе межи нашими стрілецькими офіцирами чимало таких, що у військовій службі армійській не були, але займаючи ся живо стрілецьким рухом ще в часах мира, придбали собі стільки теоретичного і практичного знання річи, що сьогодня роблять свою службу цїлком не гірше від фахових офіцирів.

Треба тут загалом одну річ підчеркнути — цїкаву і важну для питання про способи оборони краю та творення оружної

сили. Сучасна велика війна, здаєть ся, рішила вже се питанне на користь народної міліції. На всіх полях битви воюють не тільки полки, виведені з касарень, і не вони рішають про вислід боїв — а загальні ополчення, отже маси тих людей, що давним давно опустили мури касарні, перейшли в цивільне житте, перестали бути військом у тїснім розумінню сього слова, як щось окреме від цивілів, але мимо того оказують ся дуже добрими жовнїрами і знаменитим воєнним матеріялом! Зістало се вже богато разів і з ріжних місць ствердженe. В сучасній війні воюють цїлі суспільности, іменно всї мущини спосібні до воєнних трудів. Отже не касарняна дресура і не відмежованість від цивільної суспільности є цїхою і прикметою тих армій, що стоять в полї і творять оружну силу держав, але власне річи цїлком противні, а саме найживійша і найтїснїйша звязь з цїлою суспільностю, з цїлим народом і той дух — не десь у спеціальних інституціях штучно плеканий, але дух випливаючий з душі народа, з його волї до побіди над тим, хто загрожує його істнованню. Той дух і тая звязь з цїлим народом держать міліонові армії, дають їм силу, єдність і охоту до боротьби.

Дуже добрим доказом на ствердженне отсих тез є власне корпус Українських сїчових стрільців. Коли вибила година, в котрій має рішити ся судьба України — сини українського народа вхопили оруже і стали в боєвій лїнії. Кождому, хто дивив ся на ряди „Українських сїчових стрільців“, а мав нагоду приглянути ся, як виглядає реґулярна армія якої-небудь держави, — насували ся страшні сумнїви: „а щож се за військо? Як же вони будуть воювати, коли їм так дуже далеко до того війська, яке привикло ся бачити на касарняних подвірях і на площах вправ?!“ А одначе Українські сїчові стрільці пішли такі, які були, на страшне поле огню і увінчали ся лаврами слави! Від початку участи наших стрільців в кривавих боях до тепер — цїла історія їх воювання, їхньої воєнної служби, се довгий ряд горячих похвал і щирого признання зі сторони військових фаховців! З ким небудь з офіцирів армії, котрі рамя об рамя з нашими стрільцями бували на кривавім

весїллю, заведеш розмову про наших стрільців, чуєш самі похвали, стрічаєш самі найсимпатичнїйші вискази. Дійшло до того, що команданти поодиноких віддїлів армії, які оперують там, де воюють і українські стрільці, просто випрошують собі хоч по кілька наших стрільців до свойого віддїлу. Отсї факти найкрасше свідчать про те, що значить дух армії, якою силою для воюючого жовнїра є ідея, за котру воює, яким знаменитим оружєм є для нього свідомість і переконаннє, що за свою справу бєть ся! Розуміють ся, що ся свідомість і ся сила пливе не тільки зі зрозуміння цїли, до якої прямує, але і з того могутнього почуття, що з ним і за ним стоїть цїлий народ, цїла рідна своя суспільність, а він — жовнїр у полї се лише частина загроженої суспільности.

Склад Українських сїчових стрільців, розглядаючи його по фахам та образуванню, виказував на початку, т. з. в перших місяцях війни, кольосальну перевагу інтелїґентського елємснту. Можна приняти, що інтелїґенція з образованнєм середних шкіл творила до 75% сїчових стрільців. Стало ся се не тому, буцїм иньші сфери народа не доставили добровольців, але тому, що в перших днях вересня підчас побуту в Стрию переведено на приказ австрийських військових властей перебірку серед стрільців. Перебірка ся стреміла до того, щоби при згаданім вже обмеженню реєстру стрільців в стрільцях остало як найбільше інтелїґентних людей, молодїж з низшим образуваннєм була просто видїлена з корпусу стрільців і відіслана домів. Се зарядженнє пояснюєть ся тим, що Українські сїчові стрільці, мали до сповнення передусїм задачі, до яких висший ступінь освіти конечно потрібний. По первісним плянам У. С. С. мали поступати за офензивою в задах і сповняти політично-освідомляючу та аґітаційну службу. Бажаний вплив на населеннє, лучність армії з населеннєм, військова адмінїстрація занятих земель — отсе мала бути в головній части місія стрільців.

Воєнні події зложили ся так, що нашим стрільцям довело ся боронити Карпат. З огляду на ґеоґрафічну будову терену і на кліматичні відносини (великі морози, снїжні засипи, стрімкі скали) припала нашим стрільцям ся найтяжша служба,

яку можна собі уявити. Розуміють ся, що богато молодіжи з інтеліґентських сфер не було дотеперішним способом життя як треба загартовано на тії надлюдські майже труди. Тим і пояснюють ся, що процентово найбільше страт поніс корпус українських добровольців як раз із середини інтеліґентського елєменту. Сї страти се не конче убиті або ранені, але знедужалі та знемощілі, яких сили не могли перенести усїх тих тяжких трудів...

Серед інтеліґентних стрільців знову найповажнїйший процент творить шкільна та університетська молодіж. Побіч того є дещо вільних фахів: кандидати адвокатури, нотаріяту, інжінєрії і т. д. Селянська, ремісничa та робітничa молодь творила незначний процент вже тому, що переведено свого часу згадану перебірку, котра зменчила дуже участь сеї молодіжи в стрільцях. Але власне більша відпорність на фізичні труди, значнїйша загартованість на впливи некорисної погоди і т. д. справила се, що тепер взаїмні проценти інтеліґенції і робочих верств пересунули ся значно в хосен тих останнїх, що сьогодня творять майже половину корпусу Українських сїчових стрільців.

І ще одної характеристичної прояви не можу поминути мовчки, а саме живої участи нашого жіноцтва у сучасній боротьбі за визволенне України. Я вже згадав про велику працю жіноцтва у всїх підготовних та орґанізаційних заходах.

Цїле прокормленнє українських добровольців (а було їх пару тисяч) у Львові, Стрию та инших місцях спочивало в руках нашого жіноцтва, крім сього вело жіноцтво знаменито шитте біля, прилагоджуваннє постелї і т. п. Але й до служби у жовнїрських рядах У. С. С. зголошувало ся богато наших дївчат і молодиць. З ріжних причин начальство У. С. С. полагоджувало сї зголошення відмовно і треба було залїзної витревалости і упертости (в найкрасшім значінню сього слова) трьох дївчат — Олена Степанівна, Софія Галечко і М. Михайлишин, щоби виборoти собі право нарівні з хлопцями йти в рядах У. С. С. у крівавий бій. Всї три наші „сїчові стрілиці“ дали доказ, як несправедливо і дрібничково є відмовляти засаднично приняття женським добровольцям. Фактови, що женські добро-

вольці повнять у нас жовнїрську службу не гірше мущин, не хочу надавати якесь надзвичайне виїмкове значінне. Він потверджує лише слушність погляду про рівність людини і її повну рівновартність, чи вона женського, чи мужеського пола.

* * *

Свої і чужі однозгідно і з правдивим признанням ствердджують, що У. С. С. сповняли і сповняють свої воєнні задачі знаменито! На початку війни нїхто не припускав, що У. С. С. будуть мусїли робити своє дїло там і серед таких обставин, серед яких поставила їх тверда дїйсність. Несподіваний поворот воєнних подій рішив також про таке ужитте У. С. С., якого нїхто не ожидав.

На диво се, що стало ся з конечности, викликало переважно в чесній громаді крикливих полїтиканів та в гуртках сплетнями живучих збігців невдоволенне й голосні нарікання та тяжкі закиди на адресу всїх тих чинників, які сяк чи так були причасні до справи У. С. С. І сеї справи не хочу тут розбирати. Людям доброї волї вистане замітка, що перебіг війни принїс цїлу масу несподіванок цїлому світови, а не лиш У. С. стрільцям і що богато дечого стало ся такого, чого нїхто не припускав, ані провидїти не міг. Одначе серед усього того одно треба тямити і по одній мірі оцїнювати кождочасну ситуацію. Ми добровільно, з власного розуміння нашого національного інтересу стали по сторонї середньоевропейських воюючих держав. Сей же сам наш український інтерес вимагає програної і розбиття Росії. Ми не тільки бажаємо розбитя Росії, але і віримо, що так буде. Коли до сеї пори се не наступило — то доказує, яку трудну задачу мають ті, що проти Росії воюють. А ся обставина лише одною ясною і виразною мовою говорить нам: доложім усїх сил і всієї енергії, всюди і на кождім місцї, ужиймо всїх способів, щоби побіда була наша!

Не забуваймо, що боротьбу проти Росії, боротьбу за визволенне України ми щойно́ розпочали. Мусимо тямити, що нас жде велика тяжка праця, кольосальні труди, завзяті змагання. Мусимо йти крок за кроком твердо, розумно і витре-

вало! У тую боротьбу за визволенне України У. С. С. пішли у перших рядах, але їхня задача ані ще не виповнена, ані не закінчена. Щойно коли Росія буде відступати, задача і обовязки У. С. С. будуть рости, ширшати і набирати ваги. Тоді ждатимуть наших рук великі діла і ми мусимо готовити ся, щоби бути зрілими до сповнення сих діл великих!

В першім ряді готовити ся до того повинні теперішні У. С. С. Се мусить мати на увазі „Українська Боєва Управа", начальство і кождий січовий стрілець зокрема, — але цілій нашій суспільности не вільно про се забувати, не вільно губити ся в буденщині, не вільно наставляти ухо зневіреним підшептам малодухів! Памятаймо, що живемо в переломовій хвилі! Стіймо чуйно на сторожі наших справ, будьмо готові підняти ся великого діла, будьмо сильні і спосібні сповнити се, чого найблизше грядуча хвиля зажадає від нас як народа!

VI. Суспільна вартість Українських Січових Стрільців.

Українські січові стрільці пішли на війну як добровольці. Психольогія воєнних добровольців буває дуже ріжнородна, бо назвою доброволець означуєть ся кождого жовнїра, що без примусу зі сторони закона вступає у воєнну службу, причім не входить ся у мотиви такого добровільного вступу. Тимчасом воєнне добровольство, коли оцінювати його з суспільної точки погляду, розпадаєть на дві зовсім ріжні категорії. Доброволець, що наймає себе у воєнну службу — звісно, що прим. Анґлія має лише наємні війська — за грошеву винагороду, і такий доброволець, що з конечности свого нужденного матеріяльного положення, прим. з браку праці і т. п., шукає у воєнній службі способу прокормити себе через час війни, в кінці такий доброволець, що хоче на війні зробити особисту карієру, визначити ся, дослужити ся військової ранґи і т. п. — се все добровольці так сказать індівідуалїстичні. Але є друга категорія добровольців, котрих найкраще характеризують отсї слова фільософа Шопенгауера: „Хто йде на смерть за свою вітчину,

той визволив ся від мильного погляду, який істнуваннє обмежує на власну лише особу, той розширює своє власне єство на своїх земляків і на грядучі покоління, в котрих він дальше живе, для котрих він дїлає — при чім на свою смерть дивить ся як на кліпаннє оком, що не перериває видження". Отсе суспільницькі добровольці. Такими суспільницькими добровольцями воєнними можуть бути не лише вільні від законного військового примусу охотники, але навіть цїлі армії створені власне на основі законного примусу. Примусова воєнна служба се лише правний стан, котрий у народів з сильно розвиненою суспільницькою культурою стаєть ся тільки формальністю, бо сутю їхньої воєнної служби є власне суспільницьке добровольство. Отсе момент, що відріжняє в нинїшні часи армію високо культурну від армії народу, що стоїть на низькім ступнї культури.

В час давної орґанїзації суспільностей одиниця почувала себе в життю такою слабою і безпомічною правно, а навіть просто фізично, що шукала собі підпори в родї. Родова орґанїзація виробляла ту солїдарність, яка виявляла себе у родовій пімстї, родовій спільности майна і т. п. Життє і добро роду було тодї з конечности обєктивних обставин такою святістю для кождого члена роду, що в оборонї тої святости кождий член не тільки проливав свою кров, але клав життє. Коли ж з дальшим розвоєм людства витворили ся висші суспільні орґанїзації, повстали держави, а сї держави перетворили ся у новітні правні держави, дістала кожда одиниця свобідне поле до дїлання і такі рїжнородні правні ґарантії забезпечуючі її життє, майно, честь і т. п., що фізично не відчувала вже цїлком потреби опертя о якусь суспільну орґанїзацію і почала жити індівідуальним життєм. Вправдї ся можність ширшого індівідуального життя зявила ся лише завдяки тій висшій суспільній орґанїзації, якою є правна держава, але се стоїть вже за-далеко від кождої одиниці, щоби вона так відчувала її вагу і потребу, як колись близько і безпосередно відчувала вагу і потребу родової орґанїзації.

Вагу і добродїйні наслїдки державної орґанїзації можна лише розуміти, лише пізнати через думаннє і оцїнюваннє, а до

сього, звісно, треба вже дуже високого культурного ступня і широкого освідомлення. Особливо на високім ступні культури мусить стати народ, щоби цїлий його загал розумів се і тим у своїх вчинках руководив ся. Треба дуже сильно розвиненого суспільницького змислу і широкої практики суспільницького життя, щоби кожда одиниця так сильно почувала свої звязки з певною суспільною орґанїзацією, аби свої індівідуальні інтереси була готова пожертвувати для цїлей своєї орґанїзації. Користи родової орґанїзації нетрудно було доглянути навіть некультурній людині — вони лежали на долоні; щоби ж у сучасній суспільности виробила ся свідомість про користи державної орґанїзації, до того крім культурного підготовання суспільности, крім приучення її до життя в орґанїзаціях, треба ще і скоординовання змагань держави зі змаганнями суспільности, треба, щоби держава була орґанїзацією суспільности в крови і кости.

Знамениту ілюстрацію до того дає нам власне підчас сучасної війни Нїмеччина. Маси нїмецького народу жили в часах мира широким, тїсно зорґанїзованим суспільним життєм. Управа держави не ставала впоперек тим суспільницьким змаганням горожан. Мілїони нинїшних нїмецьких жовнїрів научили ся в своїх фахових орґанїзаціях розуміти, цїнити і відчувати вагу суспільних звязків. Власне сї суспільні звязки виробили серед мас нїмецького народу почуттє суспільної лучности і готовість для добра суспільного звязку підпорядковувати свій індівідуальний інтерес інтересови загалу. Коли нині кождий Нїмець так радо дає своє життє за свою державу, то робить він що до якости те саме, що в часї мира робив кождого дня, почуваючи себе тїсно звязаним, невідривно злученим зі своєю орґанїзацією, з цїлою велитенською будівлею тих орґанїзацій. Вправдї в часах мира суспільні звязки вимагали від своїх членів не оружної боротьби і не конче жертви життя, але витворюючи і скріпляючи почуттє лучности і суспільної єдности, були знаменитою школою, в якій виростали і плекали ся суспільницькі інстинкти людини, були місцем, де виховував ся сучасний нїмецький жовнїр. Крім того сама держава давала

своїм горожанам як найкрасші умовини життя і розвитку: школи, правну опіку, санїтарну, соціяльне законодавство в широких розмірах і т. д. Добродїйства державної орґанїзації є для каждого горожанина Нїмеччини очевидні! Не диво, що кождий уважає своєю повинністю боронити такої держави кровію і життєм. Ось де жерело нїмецького патріотизму.

Анї зерна того всього, що так додатно характеризує сучасного нїмецького жовнїра, не бачимо на росийськім жовнїрі. Помиляєть ся той, хто гадає, що теперішня війна є для росийського жовнїра і для росийської суспільности чимсь таксамо чужим і далеким, як була війна проти Японії. Навпаки, як серед росийських жовнїрів, так і серед загалу Росіян безперечно є навіть певне захопленнє сучасною війною, є бажаннє побіди, є віра у неминучість побіди, але нема анї крихітки почуття, що справа росийської держави се справа кождої росийської одиниці.

В Росії так само бажають побіди, але разом з тим кожда одиниця бажає передусїм себе охоронити і себе зашанувати перед небезпекою війни. Кождий хоче, щоби росийське військо розбило ворога, але разом з тим кождий хоче, щоби се зробив хтось другий і третїй, а не сам він. Се все доказує, що росийська суспільність у своїм культурнім розвою осягнула вже той ступінь, на якім державна орґанїзація дає одиниці певні ґарантії і таку опору і охорону, що одиниця відлучаєть ся від роду і сама чуєть ся досить певною та безпечною.

Сучасна росийська держава не дійшла ще одначе до того усуспільнення одиниці, коли одиниця, бачучи на кождім кроці користи суспільних звязків і живучи суспільним життєм, почуваєть ся зі своєю суспільністю чимсь одним і нероздїльним. Щойно такий стан суспільности і така висока виробленість суспільницького життя родить у кождої одиниці такий психічний стан, який навіть найтяжшу жертву для суспільного звязку не вважає за жертву, котру можна принести або нї, але за обовязок, котрий мусить бути сповнений просто з природної і самозрозумілої конечности.

Для лїпшого підчеркнення контрастів я покористував ся тут саме такими двома суспільностями, у котрих ріжниці ви-

3*

ступають найяркійше і обіймають загал. Сї прояви можна нинї спостерігати в меншій або більшій мірі всюди і є річю думаючого читача потягнути паралєлї та перевести порівнання в пристосуванню до иньших суспільностей. Ми, Українцї, повинні задати собі передусїм питанне, як виглядає наша суспільність під сим оглядом? Коли ми спромогли ся виставити свій леґіон добровольців, то се знак, що осягнули вже певний ступінь усуспільнення одиниць, але передусїм се дуже добре свідоцтво для суспільної вартости всїх тих, хто став у ряди „Українських сїчових стрільців".

В хвилї творення українського леґіону панували над умами нашої суспільности високе одушевленне, захопленне, певного рода екстаз. Мірилом нашої суспільної культурности може бути з одного боку теперішнїй настрій в рядах Українських сїчових стрільців, з другого приплив свіжих сил до сїчових кадрів і готовість серед тих, хто ще не є в рядах стрільців, а міг би бути, в тії ряди вступати.

З щирим признанням і великою пошаною треба ствердити, що настрій і ідейний рівень серед сїчових стрільців нї в чім не змінив ся. Мимо страшних переживань, мимо просто пекельних мук, виснажуючих фізично трудів — загал Українських сїчових стрільців знає, за що бореть ся, за що терпить, за що жертвує своє житте, Саме те зрозуминне ваги хвилї і ваги тої роботи, якої підняли ся, саме те почуттє єдности суспільної, невідривности одиниці від суспільности, переконанне, що одиниця не може протиставити своїх інтересів інтересам загалу, — дає силу Українським сїчовим стрільцям, дає того духа, котрий де инде з мілїонової армії робить одноту і приносить їй побіду!

* * *

Житте українських сїчових стрільців се окремий світ. Відмінністю своєю далекий і чужий, здаєть ся, від життя мирної суспільности. У тім світї витворюють ся нові вартости, те, на що у мирнім життю не звертало ся уваги, набирає несказаної цїнности і стає святістю. Навкруги тих святостей

громадить ся атмосфера світла і тепла, родять ся окремі поетичні настрої, людський дух і людська думка входять в нові сфери. Але по-над усе і через все тчеть ся срібна пряжа, що лучить і вяже тих, що на полї крови і смерти, з тими, що в хатах, з тими, що при мирній працї. І є звязь і є лучність і є єдність одних з другими: кують і будують народови будучність, мостять дорогу до вольного завтра . . .

Всї бажаймо і робім, щоби сонце свободи освітлило і могили упавших героїв і рани розбитих і труди мирних робітників!

Плятформа Союза визволення України.

Українські землї по обидва боки австро-росийського кордону є не тілько одним з головних теренів сучасної европейської війни, а також одною з причин і предметом війни.

Українцї добре розуміють, що у війнї сій ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результатї війни український Піємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне житте розцвіте також по той бік Збруча, аж за Днїпро і над Чорне море, і тому не можуть зоставати ся нїмими свідками теперішнїх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Обективна історична конечність вимагає, аби між західною Европою і Москівщиною повстала самостійна українська держава. Потрібно се для осягнення і утревалення европейської рівноваги, є се в інтересї народів австро-угорської держави, а передовсїм в інтересї нїмецького народу в обох цїсарствах, а для українського народу було б се здїйсненнем вікових його мрій і зусиль.

В зрозумінню сеї історичної конечности росийські Українцї покликали до життя центральну загально-

національну орґанїзацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-полїтичних і соціяльно-економічних інтересів українського народу в Росії. Орґанїзацією сею є „Союз визволення України".

В Союзї репрезентовані всї ті полїтичні напрями, що стоять на становищи державної самостійности українського народу, а реалїзацію своїх національно-полїтичних і економічних стремлїнь в даний момент звязують з розбиттем Росії у війні.

Національно-полїтичною платформою Союза є державна самостійність України.

Формою правлїння самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішним устроєм полїтичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язиковими і релїґійними свободами для всїх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої території росийської України буде Союз обстоювати за створеннем з усїх земель, заселених українським народом в Австрії, осібного автономного краю.

Одночасно зі збудованнем самостійної української держави має бути переведена радикальна аґрарна реформа на користь селянства. Є се основний економічний постулят „Союза визволення України".

Практичною своєю задачею ставить „Союз визволення України":

1. Орґанїзацію українських суспільних сил для переведення в житте постулятів Союза.

2. Переведенне національної громадсько-політичної орґанїзації земель росийської України, о скілько вони будуть окуповані у війні з Росією.

3. Приготованне скликання українського національного конґресу, який би заняв становище про форму правно-державної орґанїзації відібраних від Росії в наслїдок війни чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішний політичний устрій, аґрарну справу і пр.

4. Виступи в оборонї інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.

5. Популяризацію української справи в Европі через видавництво публїкацій, кореспонденцій і пр.

„Союз визволення України“ в своїй дїяльности стоїть в контактї з австрийськими Українцями.

Вірячи в остаточну побіду австро-угорської і нїмецької армій і в розбитте Росії, вірять Українцї і в те, що на руїнах Росийської імперії, сеї тюрми народів, встане

Вільна Самостійна Україна.

За „Союз визволення України“:

В. Дорошенко, А. Жук, М. Меленевський, А. Скоропис-Йолтуховський.